

Anàlisi de la cobertura a dues televisions públiques de la catàstrofe humanitària d'Haití (12 de gener de 2010)

XAVIER GIRÓ

Director de l'Observatori de la Cobertura de Conflictes de la Universitat Autònoma de Barcelona

xavier.giro@uab.cat

LAIA FARRERA

Investigadora de l'Observatori de la Cobertura de Conflictes de la Universitat Autònoma de Barcelona

laia_farrera@hotmail.com

MAR CARRERA

Investigadora de l'Observatori de la Cobertura de Conflictes de la Universitat Autònoma de Barcelona

mar.carrera@gmail.com

Artícle rebut el 22/10/2013 i acceptat el 02/04/2014

Resum

L'anàlisi de la cobertura que TVE i TV3 van fer de la crisi humanitària registrada a Haití després del terratrèmol del gener de 2010 mostra que, tot i que hi ha una perspectiva preocupada per la sort de les víctimes, en un nombre elevat de peces informatives de les dues cadenes hi ha tòpics i estereotips habituals sobre els països del Sud i el discurs té sovint un to paternalista i neocolonial marcat. La recerca proposa un model de fitxa d'anàlisi dins d'un enfocament propi de l'anàlisi crítica del discurs i aporta dades tant qualitatives com quantitatives.

Paraules clau

Haití, cobertura, televisió, terratrèmol, discurs.

Abstract

The analysis of the TVE and TV3 coverage of the Haitian humanitarian crisis following the earthquake of January 2010 shows that although there is a concerned perspective regarding the fate of the victims, in a high number of news of both chains there are topics and stereotypes ordinarily used in reference to the South and that the discourse has often a patronizing and neocolonial slant. The research puts forward a model of record for analysis within the Critical Discourse Analysis approach and offers both qualitative and quantitative results..

Keywords

Haiti, coverage, TV, earthquake, discourse.

1. Introducció

El terratrèmol d'Haití del 12 de gener de 2010 va obrir les portes a una quantitat ingent de cròniques periodístiques en tota mena de mitjans de comunicació que indefectiblement han influït en la concepció que la població occidental comparteix sobre els països del Sud. Les accions de la ciutadania, les formes, la intensitat i la concepció sobre la base de la qual es desplega la solidaritat estan en funció, justament, de l'imaginari col·lectiu sobre el Sud que, al seu torn, està condicionat per la visió que en transmeten els mitjans. La força del missatge mediàtic és més potent en moments conflictius o en situacions d'alta tensió, com ho va ser la viscuda arran del sisme. D'aquí l'interès d'estudiar com les dues televisions públiques que emeten a Catalunya van cobrir els esdeveniments esmentats.

2. Metodologia

L'apartat de metodologia inclou una fixació breu del marc teòric,

seguida de la precisió de l'objecte d'estudi i de les definicions dels objectius, les hipòtesis, el corpus i la mostra, i les eines i el procediment d'anàlisi.

2.1 Marc teòric

2.1.1 Anàlisi crítica del discurs

El marc teòric de referència parteix de l'enfocament de l'anàlisi crítica del discurs (ACD) (Wodak i Meyer (ed.) 2001, Van Dijk 2001 i 1995) i la tècnica específica d'anàlisi desplega una metodologia adaptada als mitjans de comunicació en la línia practicada per l'Observatori de la Cobertura de Conflictes (Giró 2007 i 1999).

L'ACD és un enfocament que pren posició a favor de les persones i dels col·lectius discriminats injustament i es preocupa per veure si el discurs legítim o no la discriminació i com ho fa.

Com diu Teun Van Dijk, l'ACD és "un tipus d'investigació que estudia més que res, mitjançant el text i la parla en un context social i polític, com es promou, reproduceix i es combat l'abús de poder, la dominació i la desigualtat. Amb aquesta investigació dissident, els analistes crítics prenen posició i intenten enten-

dre, exposar i en darrera instància oposar-se a la desigualtat social" (Van Dijk 2009, 23).

Estudiem el discurs dels mèdia perquè són actors força determinants en la construcció de la idea que la ciutadania té sobre els països del Sud, una idea que, al seu torn, influeix en el tipus i en el grau d'implicació social, econòmica i política de la població en el camp de la cooperació i de la solidaritat internacionals.

Informar consisteix a desplegar un discurs que implica una posició –a favor, en contra o neutra (la neutra també és una posició)– sobre el que passa al món. A vegades és explícita, i a vegades és implícita, però, en qualsevol cas, el discurs és un constructor d'ideologia, entesa com a conjunt de creences compartides per un grup social sobre com és i ha de ser el món. Van Dijk (1998, 8) ho diu així: "les ideologies poden ser succintament definides com les bases de les representacions socials compartides pels membres d'un grup. Això vol dir que les ideologies permeten a la gent, com a membres d'un grup, organitzar la multitud de creences socials sobre què passa, si és bo o dolent, correcte o incorrecte, per a ells, i actuar en concordança".

Així doncs, l'estudi del llenguatge permet revelar la posició presa pels actors socials, ja siguin persones o grups, com és el cas dels mitjans de comunicació. Analitzar-lo és "inevitablement un procés estructurat que, si es fa adequadament, ha de revelar les ideologies, els valors i les proposicions implícites, mostrant així que el discurs es sempre una representació des d'un cert punt de vista" (Fowler 1991, 209).

Per identificar i discutir la ideologia transmesa pel discurs dels mitjans hem d'identificar les proposicions transmeses en les representacions construïdes pels mitjans sobre els esdeveniments, és a dir, les que integren els models mentals proposats. Cal referir-se als models mentals, perquè el significat d'una proposició està en funció del model mental en què s'insereix, allí on juntament amb d'altres, forma un conjunt almenys aparentment coherent. És a dir, entendre un discurs requereix ser capaç de construir un model mental a partir d'aquest discurs.¹

Quan les proposicions resumeixen una peça o alguna part específica d'una peça, les anomenem *macroproposicions*. La col·lecció de les macroproposicions extretes d'un mitjà (o del discurs d'un actor) formen el que denominem *matriu ideològica* (que conté els models mentals construïts). L'anomenem així, matriu, perquè les macroproposicions recollides constitueixen les creences que estan en la base o en l'origen del discurs que el mitjà desplega públicament.

En el nostre cas, per respondre a la pregunta "Quins són els models mentals que han transmès certs mitjans sobre Haití i el paper del Nord en l'actuació després del terratrèmol?", podem partir de reflexions fetes sobre els rols dels mitjans en situacions similars.

2.1.2 Els mitjans i les catàstrofes

Per si havia cap dubte abans, després de la primera Guerra del Golf (1991) i, sobretot, després del desembarcament de tropes nord-americanes a Somàlia (1992), l'anomenat *efecte CNN* va

demonstrar la capacitat d'influència de la televisió per instigar respostes polítiques. "Per primera vegada, el sofriment de les persones va començar a ser retransmès en directe. Ningú dubta avui de la importància que els mitjans han pres per provocar o legitimar operacions humanitàries" (Rey Marcos i Núñez Villaverde 2007, 8).

En termes més genèrics, en referència a situacions d'emergència s'expressa Simon Cottle (2014, 10): "La manera en què els desastres són assenyalats i simbolitzats, convertits en espectacle o efectivament silenciats en els mitjans de comunicació, pot també tenir conseqüències de llarg abast per a les víctimes i els supervivents implicats, per a les agències d'ajuda i per a les relacions socials de l'entorn".

José Da Cruz (2012) ha estudiat la cobertura de diverses catàstrofes i ha recollit resultats de nombrosos estudis particulars d'altres investigadors, un dels quals elaborat per l'Organització Panamericana de la Salut, fa un recull de falsos mites sobre les catàstrofes –tots rebutats per la realitat, no caldria dir-ho– formulats així:

"Voluntarios médicos extranjeros con cualquier tipo de experiencia se necesitan con urgencia."

"Se necesita cualquier clase de ayuda internacional y se necesita ¡ahora!"

"Las epidemias y plagas son inevitables después de un desastre natural."

"Los desastres sacan a relucir lo peor del comportamiento humano."

"La población afectada está demasiado trastornada e indefensa como para asumir la responsabilidad de su propia supervivencia."

"Los desastres matan al azar."

"Acomodar a las víctimas de los desastres en asentamientos temporales es la mejor alternativa."

"Todo regresa a la normalidad a las pocas semanas."

Els mites, arrelats socialment, reapareixen tossudament i esdevenen una temptació per als mitjans, ja que comporten un grau de drama que satisfà el requeriments de noticiabilitat, a més d'encaixar en els estereotips compartits per sectors significatius de l'audiència. A vegades hi ha mitjans que els reproduïxen després d'haver estat difosos per altres actors i a vegades els fan seus de bon començament.

En particular, destaca el mite sobre els desastres al Sud, que desposseeix les víctimes de qualsevol responsabilitat i capacitat de reacció, i les considera persones necessitades, de qui s'ha de tenir llàstima i no pas empatia. Segons el mite, "la població afectada està massa trastornada i indefensa com per assumir la responsabilitat de la seva pròpia supervivència".

En realitat, apunta Da Cruz (2012, 46), "molta gent troba força durant una emergència, tal com es va posar de manifest quan milers de voluntaris es van unir espontàniament per buscar les víctimes sota la runa, després del terratrèmol a Mèxic del 1985". Però el mite reforça una mirada neocolonial sobre el Sud.

Si bé l'atenció mediàtica sobre les víctimes és imprescindible, es pot convertir relativament en excessiva, com en el cas del terratrèmol de Xile del 2011. Un estudi elaborat pel Consejo Nacional de Televisión del país, després d'analitzar 565 hores de producció televisiva posterior al terratrèmol, mostra que el relat televisiu es construeix des de la mirada de les persones afectades (54% homes, 46% dones). La seva presència supera la del govern i la de les persones expertes. Això sí, els primers dies després del sisme, a Xile, predominen les fonts institucionals; les afectades ocupen el primer lloc a partir del quart dia.

On rau el problema? "El relat televisiu de la catàstrofe es va construir principalment des de la mirada dels afectats [...]. Van sorgir crítiques no només d'institucions lligades al periodisme i a l'ètica, sinó també de l'audiència mateixa." (CNTV 2010, 64). "Les dades indiquen que els televidents es van veure impactats emocionalment, producte de la reiteració de temes i d'imatges i per alguns estils del tractament dels fets, principalment testimonis de les víctimes. Això es va percebre com a sensacionalisme, que, segons l'estudi de pantalles, va des de petites transgressions fins a l'abús del recurs dramàtic en la construcció de notícies." (CNTV 2010, 64).

L'estudi encara afegeix que junt amb el focus excessiu sobre les víctimes, van "notar una presència baixa en pantalla d'actors fonamentals en situacions de catàstrofes, com són els experts, les organitzacions socials y les religioses, que van tenir un rol important en la contenció emocional, la supervivència, la recuperació de la civilitat i l'ajuda solidària" (CNTV 2010, 64).

Tornant al sensacionalisme, en un pla general, les emissores tendeixen, afirma Da Cruz, a mostrar "l'horror real quotidià", la violència, el crim, els accidents. "L'apel·lació al sensacionalisme i als sentiments provoca reaccions visceralis i angoixants entre un públic impotent i, com a conseqüència, causen o bé indiferència davant el dolor aliè o bé un impuls irracional d'ajudar amb el que sigui i de manera urgent, cosa que, malgrat les intencions sinceres, és el menys adequat". (Da Cruz 2012, 112).

Les particularitats de la producció informativa també tenen efectes no gaire positius. Com que es tracta d'una emergència, "[...] les presses, la competència, la necessitat de rendiment fan que els desastres es descriguin segons estereotips superficials i rutinaris" (Da Cruz 2012, 108). Els trets específics desapareixen, els contextos s'acaben transmetent ràpidament i lateralment, per exemple, sobre quina és la realitat socioeconòmica local i per què és la que és.

Els mitjans poden desorientar les necessitats més urgents de la població afectada perquè és "la xarxa de contactes dels periodistes la que crea la història del desastre" (Da Cruz 2012, 109) i això comporta el risc d'assenyalar suposades deficiències que esdevenen prioritats, perquè "les necessitats reals poden ser totalment diferents, però ningú vol anar en contra de l'opinió pública i, especialment a l'estranger, una campanya d'ajuda pot basar-se en aquest tipus de premisses dubtoses".

Als errors esmentats, cal afegir-n'hi un dels més regulars en parlar de desastres. Normalment hi ha *fenòmens naturals* que comporten desastres humans, que en molts casos es podrien

haver evitat si hi hagués hagut una acció humana prèvia responsable. Per tant, no és pertinent parlar de *desastres naturals* ni de *catàstrofes naturals*. És una discussió que es remunta, com a mínim, a Voltaire arran del terratrèmol de Lisboa de 1755.

Avui, la distinció és clara. Com diu Ana Miralles (2010, 11), autora d'un manual sobre informació i situacions de risc, «des de fa més o menys tres dècades, el concepte de *gestió del risc de desastre* ha pres embranzida a l'Amèrica Llatina, com a resultat de l'evolució sobre la manera d'interpretar els riscos i els desastres, d'intervenir per evitar-los o reduir-los i de respondre als seus efectes. El que abans es considerava un "acte de la naturalesa" o un "càstig de Déu", avui es reconeix com el resultat d'una "construcció social", és a dir, d'una sèrie de decisions i d'accions humanes que determinen que la societat i el territori del qual forma part hagin perdut la capacitat per resistir sense grans traumatismes els efectes de la dinàmica de la naturalesa o de la societat mateixa».

En síntesi, els estudis sobre la informació mediàtica al voltant d'emergències mostren que el discurs està sovint centrat excessivament en la victimització, pateix de descontextualització i es veu arrossegat per les presses.

2.2 Objecte d'estudi

L'objecte d'estudi està format per les peces periodístiques relatives a les conseqüències del terratrèmol d'Haití que van emetre els programes informatius diaris de TV3 i de TVE entre el 13 i el 31 de gener de 2010. Es fa servir el terme *peces periodístiques*, que engloba peces de qualsevol gènere, i així s'evita l'equívoc de pensar que hi ha informacions desprovistes de valoracions que es derivaria de la distinció formal entre informació i opinió.

En definitiva, s'han analitzat els fragments dels telenotícies i dels *telediarios* que es van emetre en els dies posteriors al terratrèmol en les dates assenyalades. En total, 438 peces han estat el corpus i tot ell constitueix la mostra.

2.3 Objectius

2.3.1 Objectiu general

Analitzar el contingut ideològic de la cobertura que TV3 i TVE van oferir sobre el efectes del terratrèmol i els esdeveniments que se'n van derivar.

2.3.2 Objectius específics

- Ob. 1. Extreure les macroproposicions centrals, les de coherència global i les proposicions que constitueixen l'estructura narrativa dels relats de cada una de les peces emeses, tant de les estrictament informatives com de les valoratives.
- Ob. 2. Reconstruir la matriu ideològica derivada del contingut de les peces.
- Ob. 3. Discutir la cobertura dels esdeveniments sobre la base de:
  - 3.1. l'explicació que es fa dels fets després del terratrèmol,
  - 3.2. els temes prioritzats i
  - 3.3. la representació que s'ofereix dels diferents actors, de les seves accions i de les eventuais responsabilitats.

- Ob. 4. Comparar les matrius ideològiques obtingudes de l'anàlisi de cada una de les televisions.
- Ob.5. Comparar les cobertures dels esdeveniments.

2.4 Hipòtesis

En l'assoliment dels objectius esperem comprovar o refutar que:

Hipòtesi general (HG):

- a. La cobertura que les diferents informacions fan de la catàstrofe d'Haití té mancances.

Hipòtesis específiques (HE)

- b. Les informacions sobre la catàstrofe despleguen una solidaritat paternalista o una visió neocolonial en relació amb la situació dels haitians.
- c. A les notícies sobre Haití s'hi detecten tòpics i estereotips habituals en les notícies sobre catàstrofes al sud.
- d. Els haitians no són presentats com a actors de pes en les explicacions sobre la tragèdia, o ho són només en les informacions que parlen de les "tragèdies personals".
- e. Les informacions denuncien el drama humà i els excessos d'alguns dels actors implicats en la cobertura.

- f. Les informacions despleguen el quadrat ideològic per parlar sobre les accions dels diferents actors que intervenen o participen en la gestió de la catàstrofe.
- g. Les informacions han presentat de forma acrítica la dinàmica d'adopcions de nens haitians per part de famílies occidentals.
- h. Les imatges centren l'atenció sobre els esdeveniments, els més visibles, i deixen en un pla secundari —si és que surten— altres elements sobre la catàstrofe

2.5 Eines i procediment

En primer lloc, s'han contextualitzat els esdeveniments al voltant del terratrèmol amb la perspectiva històrica del país. I, per tenir una visió com més completa millor del que va ocórrer, s'ha combinat i s'ha contrastat la informació procedent de diversos mitjans i d'informes, inclosos els d'ONG.

En segon lloc, s'han transcrit totes les peces, se n'han descrit i se n'han minutat les imatges i, en tercer lloc, se n'han extret les macroproposicions, que han servit per tenir una visió general de la cobertura i per identificar els temes i els actors principals. En quart lloc, s'ha analitzat el contingut discursiu de les peces tenint en compte els objectius, per verificar o refutar les hipòtesis.

Figura 1. Model de fitxa d'anàlisi

FITXA D'ANÀLISI DE LES PECES INFORMATIVES															
Televisió		Data													
Dades descriptives: portada / entrada / notícia i informatiu del migdia o del vespre															
Dades descriptives: ENTRADETA															
Entradeta a plató ☐	Imatges ☐														
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 25%;">Audios</th> <th style="width: 25%;">Fonts / Stand-up</th> <th style="width: 25%;">Imatges [descripció]</th> <th style="width: 25%;">Minuts</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>[Presentador/a] [text]</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>				Audios	Fonts / Stand-up	Imatges [descripció]	Minuts	[Presentador/a] [text]							
Audios	Fonts / Stand-up	Imatges [descripció]	Minuts												
[Presentador/a] [text]															
Connexió en directe ☐	Imatges ☐														
Dades descriptives: NOTICIA [transcripció de la notícia]															
[Firma del vídeo]															
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="width: 25%;">Audios</th> <th style="width: 25%;">Fonts / Stand-ups</th> <th style="width: 25%;">Imatges</th> <th style="width: 25%;">Minuts</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>				Audios	Fonts / Stand-ups	Imatges	Minuts								
Audios	Fonts / Stand-ups	Imatges	Minuts												
Resum															
Macroproposicions centrals i de coherència global		Temes													
Proposicions explícites (e)		Proposicions implícites (i)													
Observacions [d'on i com s'han extret les implícites] i comentaris:															

Font: Elaboració pròpia.

Figura 1. Model de fitxa d'anàlisi (continuació)

Hipòtesis (es marca amb una *x* si la hipòtesi es confirma; *r* si es refuta; *x i r* si hi ha elements per ambdues incidències; s'afegeix una *t* si la refutació o la confirmació és tendencial)

a)	b)	c)	d)	e)	f)	g)	h)
a) HG. La cobertura que les diferents informacions fan de la catàstrofe d'Haití té mancances.	b) HE. Les informacions sobre la catàstrofe despleguen una solidaritat paternalista o una visió neocolonial en relació amb la situació dels haitians.	c) HE. A les notícies sobre Haití s'hi detecten tòpics i estereotips habituals en les notícies sobre catàstrofes (al sud).	d) HE. Els haitians no són presentats com a actors de pes en les explicacions sobre la tragèdia o ho són només en les informacions que parlen de les "tragèdies personals".	e) HE. Les informacions denuncien el drama humà i els excessos d'alguns dels actors implicats en la cobertura.	f) HE. Les informacions despleguen el quadrat ideològic per parlar sobre les accions dels diferents actors que intervenen o participen en la gestió de catàstrofe.	g) HE. Les informacions han presentat de forma acrítica la dinàmica d'adopcions de nens haitians per part de famílies occidentals.	h) HE. Les imatges centren l'atenció sobre els esdeveniments, els més visibles, i deixen en un pla secundari —si és que surten— altres elements sobre la catàstrofe.

Hipòtesis	Recopilació de proposicions / resultats que les confirmen/refuten
a) HG. La cobertura que les diferents informacions fan de la catàstrofe d'Haití té mancances.	
b) HE. Les informacions sobre la catàstrofe despleguen una solidaritat paternalista o una visió neocolonial en relació amb la situació dels haitians.	
c) HE. A les notícies sobre Haití s'hi detecten tòpics i estereotips habituals en les notícies sobre catàstrofes (al sud).	
d) HE. Els haitians no són presentats com a actors de pes en les explicacions sobre la tragèdia o ho són només en les informacions que parlen de les "tragèdies personals".	
e) HE. Les informacions denuncien el drama humà i els excessos d'alguns dels actors implicats en la cobertura.	
f) HE. Les informacions despleguen el quadrat ideològic per parlar sobre les accions dels diferents actors que intervenen o participen en la gestió de catàstrofe.	
g) HE. Les informacions han presentat de forma acrítica la dinàmica d'adopcions de nens haitians per part de famílies occidentals.	
h) HE. Les imatges centren l'atenció sobre els esdeveniments, els més visibles, i deixen en un pla secundari —si és que surten— altres elements sobre la catàstrofe.	

Font: Elaboració pròpia.

La fitxa és estàndard i ha servit per analitzar els casos en què hi havia presència a la portada i també un vídeo de la notícia en el cos de l'informatiu. La part de la portada té el seu propi buidatge i la seva pròpia anàlisi, com la notícia mateixa. Per a les entradetes a cada vídeo i les seves variacions de cada dia (entre l'edició del migdia i l'edició de la nit) també hi ha un quadre de buidatge propi, però com que normalment es relaciona amb un vídeo de la notícia, la seva anàlisi queda subsumida a la de la peça a què dona entrada. Aquí només presentem, per estalviar espai, la fitxa per a un vídeo de la notícia.

En cinquè lloc, s'ha comptat, sobre el total de les proposicions extretes, en quin percentatge hi apareix cada actor i cada tema. Això dona una primera idea per saber en qui i en què es posa el

focus informatiu a partir de l'elaboració d'un tesaurus de temes i actors construït en funció de les aparicions. Finalment, s'ha comptabilitzat quin percentatge de proposicions tenen a veure amb cada hipòtesi i d'aquestes, quin percentatge confirma i refuta cada hipòtesi. A vegades, una mateixa proposició aporta informació de manera combinada sobre actors i temes, de tal forma que arriba a tenir rellevància per a més d'una hipòtesi.

En síntesi, s'han fet anàlisis qualitatives de totes les peces, de tal manera que a cada una s'hi han trobat, si n'hi havia, els elements que confirmaven o refutaven cada hipòtesi i després s'han quantificat els resultats per a cada cadena. Finalment, s'han comparat.

2.6 Sobre l'exposició de resultats

S'ha redactat un capítol de resultats per a cada una de les cadenes i s'ha optat perquè, dins d'unes línies generals comunes, la preeminència de temes i d'actors en cada cas guiés les exposicions dels resultats respectius.

L'ordre expositiu, en tots dos casos, és l'invers a l'ordre de descobriment en la recerca. És a dir, primerament, es mostra la quantificació de les anàlisis qualitatives del conjunt dels vídeos (que hem fet a través de les fitxes). I després, s'expliquen les conclusions a què ens han portat la verificació o la refutació de les hipòtesis i s'il·lustren amb exemples.

En el capítol sobre TVE, els sis temes preeminents s'han reagrupat sota una classificació genèrica entre aquells en què els actors són, sobretot, haitians i els que tenen com a actors els no haitians. I en el cas de TV3, s'han distingit cinc temes preeminents que ja han servit per guiar els resultats.

3. Haití, síntesi històrica fins al terratrèmol del 12 de gener de 2010

El territori que avui es coneix com Haití es troba a la part occidental de l'illa que comparteix amb la República Dominicana. Originalment, la població estava formada per indígenes de les ètnies arawak, caribs i taïnos i s'estima que abans de l'arribada de Cristòfol Colom, l'any 1492, hi habitaven uns 30.000 individus. Tanmateix, el rostre i la cultura actuals del país no es van començar a definir fins a l'arribada dels europeus i, amb ells, els esclaus africans que van dur per treballar la terra un cop les malalties i les repressions van acabar amb la població indígena. El mestissatge ràpid entre europeus i esclaus va donar lloc a una àmplia gamma de tonalitats de la pell, que definien la condició social de la gent, la més baixa de les quals corresponia als afrodescendents purs. Aquests últims, a més, no eren considerats ni tan sols éssers humans.

Les sublevacions i les revoltes dels esclaus de finals del segle XVIII van desembocar en la independència del país l'any 1804, però no va ser reconeguda per la majoria de potències occidentals (Estats Units, França i Espanya), que, per contra, van castigar la nova nació amb la imposició d'un deute "per compensació" a l'antiga metròpoli i amb un llarg bloqueig comercial i econòmic.

L'any 1915, els conflictes socioculturals, derivats de la cultura racista imposada i potenciada pel colonialisme, i la gran inestabilitat política del país van servir als Estats Units de pretext per envair-lo i exercir-ne un control absolut fins al 1934. Així mateix, Washington va mantenir el control indirecte sobre l'economia del país fins a l'any 1947 i, a través de les seves manobres de doble sentit, va instigar cops d'estat i revoltes, amb les consegüents repressions, i fins a 16 intervencions armades al llarg del segle XX amb l'afany de controlar els recursos del país.

Washington va emparar la terrible dictadura de François Duvalier i del seu fill Jean-Claude Duvalier des del 1949 fins al 1986 i els duríssims mètodes de repressió de dissidents duts a terme

pels *Tontons Macoute*.² Així mateix, també va estar al darrere del derrocament, del retorn i de l'exili forçós de Jean-Bertrand Aristide³ entre 1991 i 2004 quan aquest es va negar a aplicar el programa neoliberal dissenyat per l'Administració de Clinton. L'expulsió del país definitiva d'Aristide va anar acompanyada del control de Port-au-Prince per part de centenars de *marines* nord-americans, on cíclicament esclataaven onades d'atacs contra el poble.

René Préval va ser elegit president l'any 2006, quan es van tornar a convocar unes eleccions a les quals Aristide, forçat a viure a l'exili, tenia prohibit presentar-se. Préval va desmantellar les polítiques socials del predecessor i va aplicar el programa neoliberal dictat llavors per l'Administració Bush, la qual cosa va continuar minant l'estructura econòmica del país. En aquest sistema, de la pobresa resultant se n'ocupaven les ONG "d'actitud caritativa amb el suport de les institucions d'ajut internacional".⁴

Les necessitats a l'Iraq van forçar els Estats Units a retirar les tropes d'Haití l'any 2004, però el mes de juny del mateix any, Washington va contractar una força de pau de 7.000 soldats, sota els auspicis de l'ONU, dirigits per l'exèrcit brasiler. Michel Martelly –*Sweet Mickey*– va agafar el relleu de Préval en les darreres eleccions a la presidència del 2011, posposades a causa del terratrèmol del 2010.

4. Resultats de TVE

4.1 Resultats quantitius de TVE

El discurs de les informacions al *Telediario* s'ha centrat, d'una banda i respecte dels temes, en els efectes més immediats del terratrèmol (24%), l'ajut humanitari (20%), els rescats (10%), les víctimes espanyoles (8%), els fets violents (10%) i la pobresa (6%).

Com a protagonistes o receptors, majoritàriament en els haitians víctimes (53% de totes les aparicions d'haitians), les Nacions Unides (13%), l'Estat espanyol (7%), els equips de rescat internacionals (6%), els haitians actius asolidaris (13% del conjunt d'haitians) i la comunitat internacional (25%).

Respecte de les hipòtesis, es pot afirmar que els temes descrits s'han tractat sota una mirada paternalista i neocolonial (17,4%) i els actors s'han descrit mitjançant tòpics i estereotips habituals a les catàstrofes del sud (45,48%), on també s'ha desplegat el quadrat ideològic (19,70%) per explicar i/o justificar les accions tant dels haitians com dels actors del Nord.

4.2 Resultats qualitius de TVE

4.2.1 Representació dels haitians

Haitians víctimes

La representació dels haitians com a víctimes del terratrèmol es caracteritza, sobretot, per **comportaments i actituds passives**, de les quals es desprèn una imatge de persones incapaces de reaccionar, d'organitzar-se o d'actuar amb professionalitat i

efectivitat davant la catàstrofe i a través de la qual es justifica l'ajut que arribarà del nord. Al comportament passiu com a característica de les víctimes, s'hi afegeixen descripcions que apel·len a les **emocions** i a l'**instint**, de manera que, a la imatge de persones desorientades i incapaces, s'hi sumen **actituds suplicants** i **supersticioses** envers la catàstrofe, en oposició a la raó i a la "professionalització" que s'atribueix als actors del Nord.

A banda de les actituds passives que descriuen les víctimes haitianes com a persones dèbils i necessitades d'ajut, els comportaments que apel·len als **instints** o a la manca de civilitat es converteixen, a còpia de repetir-los, en una qualitat inherent dels haitians, de la qual es desprèn **una imatge més pròpia d'animals** que no pas de persones. És important destacar aquí la **petjada colonialista** d'aquesta característica, ja que així era com les autoritats colonials veien els haitians, tant els indígenes com els descendents dels esclaus africans.

La visió dels haitians com a éssers **desesperats** és la més predominant, juntament amb la de la victimització, i serà sobre aquesta visió *assalvatjada* que la imatge dels haitians evolucionarà cap a la criminal.

Criminalització dels haitians

S'observa que els **comportaments actius, racionals i organitzatius** apareixen en la representació dels haitians en el moment en què es comença a parlar dels problemes en el repartiment de l'ajut humanitari que afecten la seguretat del país. Així, doncs, de les proposicions analitzades es desprèn que els haitians **no més són capaços d'organitzar-se** per robar, matar, linxar, saquejar i, en definitiva, **per delinquir**. Una de les notícies que tindrà més repercussió durant aquests dies és la fugida dels presos que sobreviuen a l'ensorrament de la presó. Només es fa menció de la seva faceta delictiva i se'ls atribueix la **suposada inseguretat del país**.

Haitians pobres o pobresa

La pobresa que pateixen els haitians és introduïda com a **element de context**, sovint **superficial**, ja que només es mencionen algunes dades històriques, i no s'aprofundeix ni en les causes ni en la responsabilitat del Nord. L'**homogeneïtzació** dels haitians, despersonalitzats, com una massa pobra i uniforme, els converteix en víctimes dobles i reforça així l'estereotip de les catàstrofes i els habitants del Sud.

Efectes del terratrèmol

Juntament amb la repetició de caos, s'ha observat que els efectes del terratrèmol són descrits en termes abstractes, emotius i catastrofistes de manera que es fa una **infernalització** de la situació sense acabar de definir realment què passa. El degoteig de llenguatge emotiu emfasitza així la **concepció mental del que és terrible** de cada espectador (sigui el que sigui) i aporta un altre matis a la configuració de l'estereotip de les catàstrofes del Sud.

En aquest punt, si bé la informació que es dona es pot admetre com a certa, és on s'observa de manera més clara el biaix de la hipòtesi *b*, ja que en les referències al passat colonial del país i a la llarga història de revoltes i violència (com a context) s'hi obvia la participació i la responsabilitat dels països del Nord respecte de les dificultats d'Haití abans del terratrèmol. Així s'obté una imatge d'un país menor d'edat, descontrolat, empobrit, amb una societat "primitiva" i un govern incapaç de fer-se càrrec de sí mateix i de la seva gent, de la qual s'infereix que la responsabilitat recau només en els habitants i en el govern del país.

El **govern haitià**, doncs, queda totalment relegat a segona línia en la presa de decisions envers la resposta a la catàstrofe humanitària i quan apareix com a protagonista, se'l representa com a dèbil, absent, corrupte, superat pels esdeveniments i, en definitiva, incapaç d'administrar i de gestionar un país i, encara menys, la reconstrucció.

4.2.2 Representació dels actors del Nord

La representació dels actors del Nord en el discurs televisiu de la mostra analitzada es construeix, bàsicament, per oposició a les actituds i als comportaments, tant actius com passius, que configuren l'estereotip dels haitians. La caracterització serveix per justificar les accions provinents del Nord, que, a més de ser l'altra cara de l'estereotip que es confirma en les hipòtesis específiques *b* (neocolonialisme) i *c* (estereotips), són les que justifiquen la majoria d'accions d'agents exteriors sobre el país i, per tant, on es detecta el desplegament del quadrat ideològic (HEF).

Equips de rescat internacionals

En contraposició a la pobresa i a la falta de mitjans dels haitians, els equips de rescat internacionals són representats com a **personal especialitzat i professionalitzat** davant els intents rudimentaris dels haitians. La **superioritat tècnica** dels equips estrangers, juntament amb el degoteig de notícies de rescats amb èxit, posa de manifest la seva eficiència davant dels esforços frustrats dels haitians, de manera que les seves accions queden impregnades de certa **aura heroica**.

Militars dels Estats Units

Si en la caracterització dels haitians s'apel·lava a la desesperació i als instints causats per la manca d'aigua i d'aliments, en el relat televisiu de TVE, els militars dels Estats Units representen tot el contrari: d'una banda, són **els que porten l'ajut humanitari** als damnificats (de nou, una mena de "salvadors") i, de l'altra, representen l'**ordre**, la **raó** i la **disciplina** estricta per fer arribar amb eficàcia l'ajut a qui ho necessita en contraposició al caos i a la desorganització *típica d'aquests casos*. Com que respon al quadrat ideològic, s'observa també una mena de **submissió** per part dels haitians a l'autoritat dels actors exteriors, en aquest cas dels Estats Units, sota la forma dels *marines* on es detecta també la mirada neocolonial. Segons les notícies de TVE, els *marines* no només són efectius, sinó que la tria lèxica per referir-s'hi els fa **imprescindibles** perquè l'ajut arribi a les víctimes.

Les tropes dels Estats Units, juntament amb els Cascs Blaus, seran també les **encarregades de mantenir la pau i l'ordre** d'un país que ja s'ha descrit més amunt com a violent i inestable, a causa dels seus habitants descontrolats i criminalitzats.

Fora d'Haití: la presa de decisions sobre reconstrucció i recuperació econòmica

L'estereotip dels actors del Nord es construeix, en un segon nivell, amb el protagonisme dels governs occidentals i de les Nacions Unides respecte de la presa de decisions sobre el futur econòmic i polític d'Haití que en la mostra s'han detectat sota l'etiqueta temàtica de *reconstrucció* i *recuperació econòmica*.

Les accions dels agents del Nord que responen als efectes més immediats del terratrèmol els atorguen certa aura d'heroïtat i se'ls mostra com als "salvadors" d'una població *pobra* i *desesperada* a càrrec d'un *govern dèbil, corrupte i incapaç*. Així, la intervenció del Nord sobre Haití es mostra no només com a **necessària**, sinó com a **vital, imprescindible** i **l'única opció** que té el país caribeny de sortir-se'n, confirmant i reforçant així la mirada paternalista i neocolonial que marca el punt de partida del discurs televisiu.

4.2.3 Sobre les imatges

En les valoracions anteriors ja s'han tingut en compte les imatges de cada peça analitzada. A més, es pot afegir que a TVE s'hi emeten assíduament imatges d'agència, que es repeteixen contínuament, per il·lustrar les notícies o com a pla de recurs. Són imatges de runes, d'haitians als campaments, d'haitians plorant, d'haitians que caminen sense informar de cap on van ni perquè hi van. Imatges que confirmen la representació de la població que s'ha explicat en els punts anteriors.

De manera subtil (pel fet que es troba en segon pla), el so ambient incrementa la sensació de dramatisme i de caos. La majoria de les imatges de TVE confirmen la hipòtesi dels tòpics i dels estereotips de les catàstrofes al Sud i justifiquen una solidaritat de tipus paternalista. Amb tot, cal recordar que totes dues cadenes cobreixen els efectes del terratrèmol i això explica que insereixin de forma intensiva les imatges d'agència com a recurs.

4.2.4 Bones pràctiques: excepcions i refutacions de les hipòtesis

Fins aquí s'han exposat els temes majoritaris que confirmen les tres hipòtesis principals amb què s'ha analitzat la mostra de l'estudi. Tanmateix, i conscients de les dificultats tècniques i productives dels periodistes per accedir a la informació, **es consideren especialment positives** les peces que, tot i ser minoritàries, **refuten les hipòtesis principals b, c i f**.

Malgrat la preeminència del **discurs que victimitza i criminalitza la pobresa** dels haitians, s'han trobat peces justament en sentit contrari, que parlen de la importància de la xarxa de solidaritat entre veïns; de la humanització d'algunes històries personals més enllà de la tragèdia; dels efectes gairebé nuls que el sisme ha tingut entre la minoria rica haitiana, o de l'ex-

traordinària fortalesa dels haitians rescatats després de passar dies sota la runa.

Amb referència a la **representació dels agents del Nord**, són pertinents les crítiques a l'"obsessió" o la "psicosi" de l'ONU per la seguretat dels equips de rescat; les crítiques a l'organització sobre el repartiment de l'ajut humanitari; la rigidesa burocràtica de les Nacions Unides que impedeix que els Cascs Blaus ajudin els equips de rescat, i les peces respecte dels recels sobre les promeses d'ajut de la comunitat internacional i les veritables intencions dels Estats Units.

5. Resultats de TV3

5.1 Resultats quantitatius de TV3

L'estudi de la cobertura de TV3 després del terratrèmol d'Haití al 2010 mostra que els temes majoritaris van ser l'ajut humanitari mobilitzat internacionalment després del sisme (22%), els rescats a la població local (12%), els efectes del terratrèmol (9%), els fets violents (9%) vinculats al pillatge o arran de la distribució (o la no-distribució) de l'ajuda i, finalment, els intents de recuperació econòmica de la societat haitiana i la reconstrucció (7%).

Els actors més presents en la cobertura han estat els i les haitianes en qualitat de víctimes (22%), haitians com a actor genèric (13%), el govern haitià (8%), els equips de rescat internacional (7%) i l'ONU (7%).

Hi ha tres hipòtesis específiques (HEb, HEc, HEf) significatives que sovint es veuen confirmades per una mateixa proposició. En la cobertura de TV3, en un 55% de les proposicions es reforça contundentment el quadrat ideològic que maximitza els encerts del Nord i minimitza les virtuts del Sud. En un 63% dels casos, hi ha una clara mirada de solidaritat paternalista i neocolonial, i la descripció del terratrèmol conté tòpics i estereotips evidents (en un 69% dels casos) habituals en les catàstrofes.

5.2 Resultats qualitius de TV3

El relat audiovisual de TV3 incorpora regularment quantitat de fonts haitianes; per poca diferència, hi predominen les que expliquen tragèdies personals, però gairebé la meitat vehiculen crítiques referides a la situació global o política o fan propostes de futur. L'aparició de les veus d'un cònsol, d'un periodista o de diversos venedors en són bons exemples.

El tòpic més present és "la desesperació" de les víctimes del terratrèmol, que sovint esdevé la causa dels fets violents. La cadena catalana esmenta les causes estructurals (pobresa) o conjunturals (manca d'ajut humanitari) que condueixen els i les haitianes als pillatges i els explica com una forma de "lluïta per la supervivència". La condició socioeconòmica baixa de la població és una dada de context repetida freqüentment, però no s'hi aprofundeix gaire.

TV3 no fa una cobertura sensacionalista dels efectes del terratrèmol d'Haití, però sí que reforça, sobretot en una primera fase (13 de gener-23 de gener), una sèrie de tòpics i d'este-

reotips sobre el Sud (el poble haitià i el seu govern) i sobre el Nord (exèrcit i govern dels EUA, equips de rescat internacional, ONU).

En el període inicial, es tendeix a una representació positiva dels actors del Nord, amb algunes objeccions. En el període final (23 de gener-31 de gener), hi ha crítiques més explícites en relació amb l'ajut humanitari internacional i la presència militar dels EUA. L'èmfasi en la recuperació de la vida quotidiana és un element present i essencial de la cobertura. Es percep també l'interès dels dos enviats especials de la cadena (Antoni Bassas i Isabel Galí) a mostrar la dimensió humanitària de les conseqüències del terratrèmol.

5.2.1 El Sud: la representació dels haitians

Els haitians apareixen vinculats a diversos tòpics, els més habituals són "haitians-desesperats", "haitians-violents" i "haitians pobres". En la construcció dels tòpics, els haitians s'associen a comportaments inactius o passius (esperen l'ajut, desesperen, demanen ajut, sobreviuen, es lamenten, etc.), però es vinculen a comportaments actius en contextos de violència o d'evasió (saquegen, agafen aliments, roben, migren, etc.).

Desesperació - haitians desesperats

Com s'ha vist, Da Cruz (2003) es refereix al mite habitual sobre els desastres naturals al Sud, que desposseeix les víctimes de qualsevol responsabilitat i capacitat de reacció. En la cobertura de TV3, s'emfasitza que els haitians estan desesperats/des, una idea reforçada per les imatges i els sons (plors, laments, crits); s'amplifica així el tòpic de desemparament com si l'efecte del terratrèmol atenyés tota la població haitiana. Hi ha vídeos de TV3 que presenten la desesperació com a causa d'accions o inaccions (per exemple, les baralles), convertint-la en subjecte ("La desesperació porta al pillatge i no hi ha ningú que imposi autoritat", 16 de gener).

Fets violents - haitians violents

En general, TV3 no considera els haitians com a éssers inherentment violents, sinó que les peces analitzades associen les actituds violentes a una reacció per una mancança estructural (pobresa), però sobretot conjuntural (manca d'ajut humanitari). Al telenotícies del 19 de gener, per exemple, s'hi verbalitza el raonament següent: "[...] És difícil parlar de saquejos quan és qüestió de vida o mort". Així, es lliguen els fets violents -anomenats de vegades amb el mot *tensió*- amb la lluita per la supervivència. Hi ha excepcions on sí que s'aborda directament un suposat component violent de la societat haitiana. El fenomen de les bandes a Haití és abordat en algun punt de la cobertura de TV3, tot i que no hi està ni sobredimensionat ni sobrerepresentat.

Govern haitià incapaç - estat fallit

L'estereotip més repetit és el d'un estat fallit, amb un govern incapaç de gestionar la catàstrofe. La situació governamental es vincula amb el caos o desgovern que regna a tot el país. Un

actor derivat del govern haitià, com és la policia, té un paper petit i deficient.

Pobresa - haitians pobres

La situació socioeconòmica d'Haití apareix en nombroses ocasions, sobretot a l'inici de la cobertura. D'una banda, per explicar que els efectes del terratrèmol seran més grans a l'illa que els que hi hauria en un país del Nord i alhora alertar que hi pot haver caos en l'assistència a les persones damnificades. Es promou així l'estereotip dels haitians com a pobres i no una explicació clara de l'origen de la pobresa. Es tracta d'un context superficial, que cita la condició socioeconòmica del país sense fer referència a les causes històriques i colonials. Hi ha, però, excepcions en què es donen més elements d'anàlisi.

5.2.2 El Nord: representació dels actors que brinden "ajut" i "seguretat"

Els agents exteriors (governos, militars, ONG, organismes internacionals com el Banc Mundial) es presenten associats a comportaments actius: envien ajut, posen ordre i garanteixen "la seguretat", rescaten, evacuen, adopten, organitzen, controlen l'aeroport, donen feina, planifiquen la reconstrucció, donen fons, volen condonar el deute d'Haití... Davant la infantilització de l'Estat haitià, presentat com a dependent, els valors que s'associen als actors del Nord són la professionalitat, la racionalitat i l'organització. Tanmateix, també es vehiculen algunes crítiques cap a alguns dels actors internacionals.

Equips de rescat internacionals i ajuda humanitària

Els equips de rescat i d'emergència internacionals estan presents, sobretot a l'inici de la cobertura. La iteració d'imatges on hi ha estrangers rescatistes transmet la idea que només són els del Nord que busquen supervivents, gairebé mai haitians. En un parell d'ocasions es trenca aquesta tendència.

La gestió de l'ajut humanitari es percep com una responsabilitat dels actors del Nord o internacionals i s'activa el quadrat ideològic perquè es destaquen les virtuts d'aquests actors. S'utilitzen verbs amb connotació positiva, d'activitat i proacció, com ara "col·laboraran", "comprometre" o "no els fallaran".

Tot i això, sí que es dirigeixen algunes crítiques a la manca d'una reacció ràpida per fer arribar l'ajut internacional com ara "Gairebé dues setmanes després del terratrèmol, les Nacions Unides encara no han trobat la manera de distribuir de manera justa l'ajuda humanitària" (26 gener).

L'exèrcit nord-americà

En general predomina la idea que l'exèrcit dels EUA és necessari, garant de la seguretat i la distribució de l'ajut humanitari, més que no pas excessiu. Els dos enviats especials mostren certes diferències en la interpretació del rol dels militars dels EUA. Antoni Bassas tendeix a destacar-ne les accions positives, en alguns casos amb expressions que fan referència al domini ("dominar") i implícitament de superioritat ("ser els amos de la situació"). Per exemple, en el següent cas: "El govern d'Haití ha

deixat les mans lliures al govern nord-americà perquè disposi, ja ho crec que disposa, amb un desplegament incontestable d'una superioritat inigualable en rapidesa i en quantitat." (19 gener)

Dies més tard, Isabel Galí introdueix certes crítiques en relació amb la distribució de l'ajut humanitari i en concret dirigides als nord-americans (per la presència "massiva de soldats", per la manera de repartir aliments des dels avions, etc.) La majoria són indirectes, en boca d'altres actors. Fora de les cròniques de tots dos enviats, d'altres crítiques a l'actuació militar dels EUA també es fan sentir al llarg de la cobertura. Un 33,4% de les referències al paper del Nord són crítiques negatives i, per tant, refutadores de les hipòtesis del quadrat ideològic prooccidental.

El Nord reconstrueix, el Sud es recupera

La reconstrucció és un dels temes escollits com a significatius de la cobertura de TV3 que s'aborda en dos plans. D'una banda, la iniciativa de reconstrucció es posa inicialment sobre els actors del Nord (l'ONU, la UE, els estats), se'ls responsabilitza ometent el govern o la ciutadania haitiana -per exemple, es fa notícia del fet que els EUA i la UE discrepen en com reconstruir el país. De l'altra, es mostren peces a un nivell molt més quotidià que descriuen la recuperació econòmica de la societat haitiana, primer pas cap a la reconstrucció definitiva. Un exemple són les tres peces dedicades a entrevistar persones de determinats oficis i/o sectors econòmics.

Les adopcions del Nord: el cas català

Finalment, cal destacar la cobertura sobre les adopcions i, en concret, el seguiment especial a diverses famílies catalanes que en el moment del terratrèmol tenien els tràmits de l'adopció en la fase final. Tenint en compte el conjunt de la cobertura de TV3, la visió sobre les adopcions occidentals, tant catalanes com internacionals, no és acrítica. De sis peces en total que se n'ocupen, dues són acrítiques, dues són crítiques i dues més són tendencialment crítiques.

Les adopcions internacionals, com ara de França o d'Holanda, es presenten amb ull crític, ja que es vehiculen diverses denúncies, tot i que no es fa amb contundència. Les dues grans denúncies estan protagonitzades, una per l'ONG Unicef, que denuncia que diversos nens van ser "robats" d'hospitals després del terratrèmol per una "xarxa d'adopció absolutament il·legal" (TN1-2-22); la segona, té com a destinatari el govern d'Holanda.

Ara bé, en el moment en què les possibles adopcions "il·legals" entren en joc, es diferencien les adopcions catalanes. Es posa èmfasi a recordar que el cas de les quatre famílies catalanes adoptants és diferent, perquè "ja tenien tots els tràmits més importants fets". En el conjunt de les peces s'hi vehiculen les reivindicacions de les famílies catalanes i el mitjà les fa seves.

5.2.3 Sobre les imatges a TV3

Les imatges de TV3 també han estat tingudes en compte en els apartats valoratius anteriors. Tot i així, es pot afegir que, especialment els primers dies, apareixen persones vagant pels carrers, entre ruïnes i cadàvers, sobretot dones i nens, plorant, cridant.

Les imatges i els sons mostren una població haitiana desesperada i amplifiquen el tòpic de desemparament de les víctimes haitianes, tot fent una generalització d'una situació que afecta una part de la població (els habitants de Port-au-Prince, Léogane i els voltants de la capital). La imatge de desesperació és especialment acusada en el cas de les dones i dels infants. El fet que apareguin diversos rescats realitzats per equips internacionals també amplifica la desesperació de les víctimes i dels familiars afectats.

Per exemple, en el *TN migdia* del 13 de gener, una dona vestida amb un top, que gairebé permet veure-li els pits, duu en braços una nena i camina fins a sortir del pla. Després, els crits d'una nena dins d'un pla general, on es veu una dona estirada al terra ferida, la qual està envoltada d'altres nens, un d'ells amb un fulard a la boca. La nena de l'inici crida mirant el cel.

Hi ha vídeos de TV3 que presenten la desesperació com la causa de les baralles entre els haitians que esperen l'ajuda i que, quan arriba, es barallen per aconseguir-la. El dia 29, un pla general en lleu contrapicat mostra una multitud amuntegada per agafar sacs i bosses d'ajuda, hi ha empentes i tensió. El pla fa un *zoom out* i es veuen uns homes que intenten impedir que agafin l'ajuda i fan empentes cap a la multitud. El so: crits de queixa i bullici. El títol que està sobreimprès diu: "Volien menjar".

Del mateix to és la repetició de les imatges de violència al carrer per aconseguir ajut humanitari (notícia on es mostra com es llança ajut des d'helicòpters i la gent es baralla per aconseguir-lo; o acumulacions de gent demanant ajut a l'altra banda de les reixes). També contribueixen a l'estereotip d'haitians desesperats (violents per la desesperació, per supervivència).

6. Síntesi conjunta dels resultats de la cobertura de TVE i TV3

La comparació de les anàlisis revela que les dues cadenes van oferir un missatge similar en ambdues cobertures.

Amb referència als resultats quantitius, tant TV3 com TVE coincideixen en les tres hipòtesis més rellevants (les que prevenien tòpics i estereotips; el desplegament del quadrat ideològic, i el to paternalista i neocolonial). I segueixen en ordre quantitatiu les hipòtesis que presumia un tractament acrític de les adopcions internacionals, la relativa a la denúncia del drama humà i la referent al tractament inapropiat de la imatge.

Els haitians: víctimes desesperades i pobres

En les dues cobertures, la imatge predominant dels haitians és de víctimes "pobres". La pobresa, en canvi, és introduïda com a element de context esbiaixat (sobretot a TVE) sense arribar a responsabilitats històriques (en el cas de TV3), la desesperació dels damnificats per aconseguir aliments explica els actes violents, especialment davant el retard de l'ajut humanitari.

Desplegament del quadrat ideològic i mirada colonial

Pel que fa als actors del Nord, també es pot afirmar que totes

dues cadenes en transmeten una imatge estereotipada. Se'ls mostra com a vitals, imprescindibles, garants de l'ordre i necessaris per a la seguretat i l'atenció de les persones necessitades, on es fa més patent el desplegament del quadrat ideològic pro-occidental. En aquest sentit, els haitians pobres, víctimes i incapaçs descrits al paràgraf anterior apareixen com a denigrats, cosa que justifica la presència dels actors del Nord i enalteix les decisions que es prenguin des de la comunitat internacional en nom de la reconstrucció. La mirada colonial, tot i que més present a TVE (17,4%) que a TV3 (11,9%), reforça doblement la hipòtesi dels tòpics i dels estereotips i el desplegament del quadrat ideològic. Cal afegir que en el cas de TVE, s'ha detectat un doble quadrat (tant en l'àmbit internacional com en l'estatal) que només s'ha registrat a TV3 en el cas de les implicacions de la catàstrofe d'Haití per a la societat catalana (adopcions, donants i cooperants).

Veus haitianes

La diferència quantitativa més notable entre les dues cadenes es dona, sobretot, en dues de les hipòtesis contrastables escadusserament: TV3 utilitza més veus haitianes en primer terme (12,3%) que TVE (5,91%) en la utilització de fonts locals per explicar tragèdies personals. Una altra de les diferències més notables entre les dues cadenes és que la denúncia de drama humà és més present al *Telediario* (en un 8,04%) que al *Tele-notícies* (2,4%).

Haitians actius i inactius

Tot i que la reconstrucció es planteja com un assumpte que han de resoldre els actors internacionals, tot deixant el govern haitià com a incapaç, s'ha observat que la iniciativa dels haitians en la recuperació econòmica del país (reactivació de mercats, bancs, oficis, etc.) és una mica més destacada en el cas de TV3 que en el de TVE, que es fixa més en la inacció i la passivitat dels haitians. Tanmateix, la cadena estatal és més crítica amb el retard i la descoordinació del repartiment de l'ajut humanitari per part de l'ONU i en les possibles segones intencions darrere l'ajut, suposadament desinteressat, però acompanyat d'un desplegament important de tropes nord-americanes.

Criminalització dels haitians

Tal com s'ha apuntat abans, l'estereotip d'"haitians violents" està present tant a TVE com a TV3, però centrat sobretot en els saqueigs mentre no arriba prou ajut humanitari. Dins l'apartat de la violència, s'observa que la televisió catalana dedica menys atenció a l'episodi dels presos fugats (2 peces) que no pas Televisió Espanyola (s'hi refereix en 15 notícies), cadena que els atribueix la responsabilitat de la suposada inseguretat de la zona i, en certa manera, els acusa d'obstaculitzar la distribució de l'ajut humanitari. En qualsevol cas, malgrat que TVE caracteritzi els presos bàsicament a través de la seva faceta delictiva, també s'hi han trobat excepcions que els mostren com a víctimes del mateix terratrèmol.

Els "nostres" morts

Pel que fa al tractament dels morts i els desapareguts, les dues cadenes de televisió responen al mateix patró: hi destaquen les peces dedicades a les víctimes de procedència espanyola i catalana, la qual cosa respon, bàsicament, a criteris de noticiabilitat de proximitat geogràfica, per sobre de la massa anònima de damnificats haitians. En aquest cas, és especialment significatiu el tractament personalitzat que TVE dona a Pilar Juárez, treballadora de la Comissió Europea d'Haití, que mor durant el terratrèmol, fins i tot entre altres víctimes espanyoles i catalanes.

Els "nostres" nens i nenes

En referència a les adopcions, les dues cadenes n'han fet un tractament similar, però la televisió autonòmica hi ha dedicat més atenció amb el focus en diverses famílies catalanes. De les disset notícies de TV3 que parlen sobre adopcions en general, nou estan dedicades al seguiment dels pares adoptius catalans, fins que traslladen els menors a Catalunya. De les escasses sis proposicions rellevants sobre adopcions, quatre són crítiques i dues, acrítiques.

Les esquerdes: bones pràctiques

A l'últim, hi ha exemples de bones pràctiques de les dues cadenes gràcies als corresponsals i als enviats especials, que emeten peces que refuten els estereotips més estesos o denuncien informacions que sovint queden en segon terme.

En el cas de TVE, es tracta de les cròniques que fan referència a la gran capacitat d'organització i de resposta dels haitians; el respecte amb què es parla dels haitians més humils; la comparació entre els barris rics i marginals; la humanització puntual dels presos fugats i la crítica a la rigidesa de l'ONU que impedeix que els Cascos Blaus sobre el terreny participin en les tasques de rescat.

En el cas de TV3, destaca la dimensió humana present en les cròniques dels periodistes que reflecteixen la reivindicació d'unes condicions de vida dignes per als haitians; el focus posat en les iniciatives ciutadanes dedicades a la recuperació econòmica i la veu donada als haitians actius i al seu dia a dia.

Notes

1. La perspectiva sociocognitivista de Van Dijk adoptada en aquest estudi pot semblar la dels *frames*, entesos per Goffman (1974, 11) com a "definicions de situacions, construïdes d'acord amb els principis d'organitzacions que governen els esdeveniments –com a mínim els socials– i la nostra implicació subjectiva en ells". Entenem que seria possible un ús del *framing* si adoptés una perspectiva crítica com una de les metodologies possibles per fer una anàlisi crítica del discurs, però tal com es fan servir aquí la pragmàtica lingüística ampliada a l'audiovisual i l'extracció i la discussió de macro-

proposicions com a components d'un model mental definit per la matriu ideològica, no cal.

2. El règim de Duvalier tenia el suport d'una milícia paramilitar –els Voluntaris de la Seguretat Nacional (VSN) o *Tonton Macoutes*–, que van sembrar el terror a les files de l'oposició amb l'objectiu més que acomplert de sufocar qualsevol resistència. S'estima que els macoutes es van cobrar més de 150.000 vides al llarg dels anys. Només el 1967 els paramilitars van executar 2.000 opositors.
3. Sacerdot catòlic, líder de la teologia de l'alliberament a Haití (Ti Legliz) i del moviment contra Duvalier. Va obtenir una victòria brillant a les urnes el desembre de 1990 amb un programa que incloïa propostes com la reforma agrària; la reforestació de la terra (desertitzada per una sobreexplotació de les companyies estrangeres); la sindicalització dels treballadors a les empreses tèxtils (famoses per les condicions inhumanes dels obrers) i l'augment dels salaris.
4. Navarro, V. Haití no es un desastre natural [En línia] <www.vnavarro.org> 2010 [Consulta: 25/05/12]

Referències

- ARCAS MANTAS, I. (ed.) *Medios de comunicación y organizaciones humanitarias en la respuesta a las crisis*. Madrid: Instituto de Estudios sobre Conflictos y Acción Humanitaria (iecah), 2007.
- COTTLE, S. "Rethinking media and disasters in a global age: What's changed and why it matters". *Media, War & Conflict*. 2014. vol 7(1) 3-22.
- CNTV. *Cobertura Televisiva del Terremoto. La catástrofe vista a través de la pantalla, la audiencia y la industria*. Santiago de Chile: Departamento de Estudios. Consejo Nacional de Televisión, 2010.
<<http://transparencia.cntv.cl/mecanismosparticipacion/6.TerremotoInformeCoberturaTelevisiva.pdf>> [Consulta: 29.3.2014]
- DA CRUZ, J. *Ecología social de los desastres*. Montevideo: Editorial de Claes y D3E, 2003. <<http://www.ambiental.net/coscoroba/EcologiaSocialDesastres.htm>> [Consulta: 27.3.2014]
- FOWLER, R. *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*. Londres/Nova York: Routledge, 1991.
- GIRÓ, X. "Enfoques analíticos críticos sobre el discurso de la cobertura informativa de conflictos". A: TELLESCHI, T.; SANDOVAL FERRERO, E. A. (coords.). *Espacio y tiempo en la globalización. Una visión de la transparencia en la información*. Mèxic: Universitat de Pisa i Comisión Estatal para el Acceso a la Información Pública del Estado de Sinaloa, 2007, pàg. 199-220.
- (coord.) *La premsa i el sud: informació, reptes i esquerdes*. Barcelona: Solc, 1999.
- GOFFMAN, E. *Frame Analysis*. Nova York: Harper Colophon, 1974.
- MIRALLES, A. M. *Periodismo Público en la gestión del riesgo*. Lima: Comunidad Andina, 2009. Disponible a <<http://www.comunidadandina.org/predecan/doc/libros/PER+PUB.pdf>> [Consulta: 26.3.2014]
- NAVARRO, V. Haití no es un desastre natural [En línia] <www.vnavarro.org> 2010 [Consulta: 25/05/12]
- REY MARCOS, F.; NÚÑEZ VALVERDE, J. A. "Introducción". A: ARCAS MANTAS, I. (ed.) *Medios de comunicación y organizaciones humanitarias en la respuesta a las crisis*. Instituto de Estudios sobre Conflictos y Acción Humanitaria (iecah), 2007.
- VAN DIJK, T. *Racismo y análisis crítico de los medios*. Madrid, Paidós, 1995.
- "Opiniones e ideologías en la prensa". *Voces y Culturas*, núm. 10-II semestre 1996: 9-50
- *Ideology. A multidisciplinary approach*. Londres: Sage, 1998.
- "Multidisciplinary CDA: a plea for diversity". A: WODAK, R.; MEYER, M (eds.) *Methods of Critical Discourse Analysis*. Londres: Sage, 2001. pàg. 95- 120
- *Discurso y Poder*. Barcelona: Gedisa, 2009.
- WODAK, R.; MEYER, M. (2001). *Methods of Critical discourse Analysis*. Londres: Sage, 2001.